

JAKOV VOLČIĆ I NJEGOVA PREPISKA S KULTURNIM RADNICIMA U HRVATSKOJ U DRUGOJ POLOVINI XIX STOLJEĆA

Miroslav Bertoša

Nedostatak izvora o suradnji predstavnika preporodnog pokreta sjeverne Hrvatske s malobrojnim hrvatskim preporoditeljima u Istri zapadno od Učke naveo je neke istraživače tog razdoblja istarske povijesti da ovu prazninu pokušaju popuniti »nizom pisama i dopisa upućenih u to doba iz Istre u užu Hrvatsku«. ¹ Pišući 1954. o tom problemu, Š. Jurić istaknuo je potrebu sistematskog pregledavanja rukopisnih ostavština pojedinih hrvatskih preporoditelja, pronalaženje, sabiranje i objelodanjanje ove građe koja »bi mnogo doprinijela rasvijetljavanju istarskog narodnog preporoda«. ² U istom prilogu Jurić je objavio pismo Petra Studenca, kanfanarskog župnika, »hrvatskog rodoljuba i vatrenog ilirca« ³, upućeno 1843. Ambrozu Vraniczaniju. Ovaj poznati mecena ilirskog pokreta poslao je Studencu iz Karlovca »22 arie«, tj. 22 hrvatska narodna napjeva (budnice). No, iako Studenčevo pismo, po Jurićevoj ocjeni, »vrlo živo otkriva raspoloženje hrvatske narodne inteligencije u Istri u prvim počecima narodnog buđenja i oduševljenje kojim je prihvatila Gajev pokret« ⁴, daljnja istraživanja u tom pravcu dala su vrlo skromne rezultate. Dosad su iz 40-tih godina XIX st. poznata tri pisma kanfanarskog župnika P. Studenca (1840, 1845. i 1847) ⁵ i jedno Nedjeljka Berkovića (1842), župnika iz Krnice ⁶, koja su ova dvojica poslala Lj. Gaju u Zagreb. Zahvaćeni ilirskim zanosom, obojica šalju u »Danicu« svoje pjesničke pokušaje sročene u epigonskoj maniri poezije iliraca, no toliko diletantske da i nisu mogli biti objavljeni. ⁷ Oba ova svećenika prihvaćaju štokavštinu i Gajevu pravopisnu grafiju, trude se da u svojoj neposrednoj okolici probude nacionalnu svijest (uče mladež pjevati ilirske budnice, traže pretplatnike na ilirsku štampu i sl.). ⁸ Premda Studenac javlja

¹ Š. Jurić, *Jedan glas iz Istre 1843*, Riječka revija III, 1—2, 1954, 34—6; N. Žic, *Strossmayer i Istra*, isto, 45—9; B. Milanović, *Hrvatski narodni preporod u Istri. Knjiga prva (1797—1882)*, Pazin 1967.

² Š. Jurić, n. dj., 34.

³ Isto.

⁴ Isto.

⁵ J. Horvat-J. Ravlić, *Pisma Ljudevitu Gaju*, Građa za povijest književnosti Hrvatske 26, Zagreb 1956, 438—9; B. Milanović, n. dj., 185—6, donosi odlomke Studenčevih pisama Gaju koje je iz rukopisnog fonda Sveučilišne biblioteke u Zagrebu prepisao prof. N. Žic.

⁶ Isto, 38.

⁷ P. Studenac objavio je u »Danici« br. 1, 1844, str. 2—3 »*Někoje misli o narodnom sdruženju*«.

⁸ Pismom 14. veljače 1847. Studenac izvještava Gaja: »U obće, Istrani počeli su narodno misliti, želeć se bolje upoznati sa svojim materinskim jezikom. Ja iz sve sile tersim se probuđivati Istriane na štovanje naše ilirske književnosti, i nastojatću sakupiti predbroitelje, kad se tiskanje kakve lépe knjige javilo bude« (B. Milanović, n. dj., 186).

pismom 5. ožujka 1845. Gaju da je pronašao »tri do četiri pretplatnika za Gundulićeva 'Osmana'«⁹, ovi su pokušaji morali biti veoma skromni. Nacionalno neprobuđeni i gospodarski siromašni istarski seljaci nisu imali ni razumijevanja ni sredstava za kupovanje knjiga i novina.¹⁰ Spomenimo na ovom mjestu da je poznati pravoslavni sveštenik Jovan Sundečić, koji je krajem 1848. došao u Peroj — istarsko pravoslavno selo crnogorskih doseljenika iz XVII st. — također održavao vezu s Gajem. U pismu 6. prosinca 1848. izvještava Gaja o svojem dolasku u Peroj i moli ga da mu besplatno šalje novine.¹¹

Iako je još neistraženo u kojoj su mjeri istarski »ilirici« bili povezani s užom Hrvatskom, pa i s istočnom Istrom, tzv. Liburnijom, gdje su se manifestacije nacionalne svijesti javile mnogo ranije¹², već se sada može tvrditi da su te veze bile ograničene na uski krug pojedinaca. Pa ipak je tradicija ilirizma u Istri, kolikogod bijaše neznatna po svojoj rasprostranjenosti u širim slojevima naroda, očuvala kontinuitet i u kasnijem vremenu — od burne 1848, preko Bachova apsolutizma do 80-tih godina XIX st. Tvrđnja M. Rojnića da je »dio hrvatskih intelektualaca već prije 1848. pristajao uz narodni pokret u Hrvatskoj i preuzimajući štokavsko književno narječje i Gajev pravopis radio sa svoje strane na kulturnom i književnom povezivanju istarskih Hrvata s ostalim Hrvatima«¹³, još se u većoj mjeri odnosi na djelatnost istarskih preporoditelja Dobrilina doba.

Na ovim je tradicijama, u promijenjenim uvjetima i na sebi svojstven način, nastavio preporodni rad u Istri i svećenik Jakov Volčić (1815—1888). O njegovom djelovanju u istarskom narodnom preporodu pisali su dosad mnogi autori¹⁴ ističući pri tom Volčićevo rodoljublje¹⁵, pionirski rad na prikupljanju folklorne građe¹⁶, istraživanju i prepisivanju glagoljskih rukopisa i napisu¹⁷, propagiranju preporodnih ideja¹⁸, širenju lista *Naša sloga* itd. Ovaj Slovenac,

⁹ J. Horvat-J. Ravlić, n. dj., 439.

¹⁰ Studenac naglašava da Gundulićeva »Osmana« žele kupiti »nekoja Gospoda u Istri« (B. Milanović, n. dj., 186).

¹¹ J. Horvat-J. Ravlić, n. dj., 441.

¹² M. Rojnić, *Nacionalno pitanje u Istri 1848—9*, HZ II, 1—4, 1949, 77—114: »Hrvati istočne Istre, barem dio njih, bili su po svojoj nacionalnoj svijesti dalje od ostalih Hrvata u Istri« (100).

¹³ Isto, 99.

¹⁴ Nekrolog, *Naša sloga* XIX, 46, Trst, 15. novembra 1888; K. Glaser, *Zgodovina slovenskega slovstva* III, 94—95, 254; I. Milčetić, *Hrvatska glagoljska bibliografija. I dio. Opisi rukopisa*, Starine JAZU XXXIII, 1911, 115, 195, 421, 424, 437, 438, 440, 444—55; A. Kalac, *Neka pisma Volčiću*, Hrvatska škola 1916. Izdalo Katoličko učiteljsko društva za Istru »Hrvatska škola« u Pazinu, Ljubljana 1916, 136—159; Vrlinov [Leonard Kalac], *Volčić o Istri u »Novicama«*, isto, 4—12; Vj. Spinčić, *Crtnice iz hrvatske književne kulture Istre*, Zagreb 1926, 83—4 (u skraćenom obliku objavljeno i u ediciji *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925—1925*, Zagreb 1925, 279); B. Milanović, n. dj., 189—91.

¹⁵ »Osobito su važni njegovi dopisi iz Istre u *Novicama* (godišta 1877, 1878, 1879). Iz tih dopisa razabiremo, da je Volčić bio vatren rodoljub...« (A. Kalac, *Neka pisma*, n. dj., 5).

¹⁶ »Sabiraše za cijeloga svoga života folklorsku građu, objelodanjujući je u slovenskim časopisima...« (I. Milčetić, n. dj., 445).

¹⁷ »U glagoljskoj bibliografiji pripada ovomu čestitomu rodoljubnomu i skromnomu Slovencu časna uspomena« (Isto).

¹⁸ *Pisma Jakova Volčića Kazimiru Jelušiću (1876—1888)*, Arhiv Istarskog književnog društva sv. Ćirila i Metoda u Pazinu (dalje: *Pisma KJ, Arhiv IČDP*).

rođen u Gorjancu kraj Škofje Loke, nakon završetka školovanja u ljubljanskom sjemeništu, službovao je 46 godina po mnogim mjestima slovenske (1842—44) i hrvatske (1844—88) Istre¹⁹, te se pridružio brojnim hrvatskim svećenicima koji su kao nacionalno svjesni sloj predstavljali u to vrijeme gotovo »jedinu narodnu inteligenciju u istarskih Hrvata«.²⁰ Volčićeva aktivnost u Istri u izvjesnom smislu simbolizira blisku suradnju Hrvata i Slovenaca u preporodnom pokretu, jer su oba naroda bila ugrožena — ekonomski, politički i kulturno — od gospodarski jače talijanske buržoazije.²¹ Osvrćući se na Volčićev rad na prikupljanju narodnog blaga, *Naša sloga* posebno naglašava ovaj moment: »Jakov Volčić... doselivši se k nam iz Kranjske pravo je pojmio svoje poslanstvo. Došao je brat bratu, učitelj k neukomu, tješitelj nevoljnomu. Kad se još iz Istre od tisuć glasovah glasa čulo nije, Volčić je dojavljivao u Slov. Glasnik i u Novice, sve što mu se je činilo vrednijega«.²²

Talijanski povjesničari koji su tumačili ovo razdoblje jasno su uočili ekonomsku slabost hrvatskih i slovenskih narodnih masa u Istri, ali su buđenje njihove nacionalne svijesti i čitavu borbu za narodna prava i kulturnu afirmaciju tendenciozno prikazivali kao rezultat propagande iz Ljubljane i Zagreba. U tom je smislu karakteristično pisanje povjesničara Carla De Franceschija, Volčićeva suvremenika: »Non avendo gli Slavi dell' Istria nè un centro urbano nè una classe borghese e civile che potesse farsi, come avviene altrove, promotrice d' un movimento politico-nazionale, questo fu iniziato alcuni anni più tardi esclusivamente dal numeroso clero straniero delle campagne, per impulso e sotto la direzione della società *Edinost* di Trieste e dei comitati di propaganda di Lubiana e Zagabria...«²³

Po riječima Volčićeva znatno mlađeg suvremenika, pazinskog dekana A. Kalca²⁴, Volčić »u eri narodnog preporoda u Istri nije... igrao veliku ulogu na političkom polju, ali je ipak mnogo koristio našem narodu svojim tihim djelovanjem«.²⁵ Ova je točna misao ostala, na žalost, nedorečena jer A. Kalac ne navodi u čemu se sastojalo Volčićevo »tiho djelovanje«. Umjesto toga, on ponavlja poznatu činjenicu da se Volčić »osobito istaknuo kao neumorni sabirač istarskih pučkih poslovice, dosjetki, čarolija i glagolskih natpisa...«²⁶, pa na

¹⁹ Službovao je u Gročani, Pazinu, Voloskom, Veprincu, Zarečju, Borštu, Kastvu, Cerovlju (u dva navrata), ponovo u Zarečju, gdje i umire (*Naša sloga* XIX, 15. novembra 1888).

²⁰ *Povijest hrvatskog naroda g. 1860—1914*, Zagreb 1968, 62.

²¹ Isto, 63.

²² *Naša sloga* X, 1, Trst 1. januara 1879.

²³ Carlo De Franceschi, *Memorie autobiografiche con prefazione, note e appendici a cura del figlio Camillo*, Trst 1926, 196. — Usp. M. Rojnić, n. dj., 78—82 i dalje.

²⁴ Ante Kalac (1849—1919), iz sela Žbrlini kod Pazina, istaknuta je ličnost kulturnog života Istre u posljednjoj fazi preporodnog razdoblja. Istakao se književnim i prevodilačkim radom, objavivši u *Našoj slogi* niz pjesama (pretežno rodoljubnog i vierskog karaktera) i poučnih pučkih pripovijesti; g. 1887. izlazio je u istom listu Kalčev prijevod latinskog epa »Histria« Ivana Andrije Rapicija (Rapiccio) tršćanskog biskupa (1565—73), a g. 1889. prijevod poeme »Zvono« Friedricha Schillera. G. 1912. uredio je *Spomen-knjigu 100 godišnjice rođenja biskupa Dra Jurja Dobrile* (Vj. Spinčić, *Crtice*, n. dj., 109—10).

²⁵ Vrlinov, n. dj., 4.

²⁶ Isto.

taj način i nehotice jednostrano prikazuje ličnost ovoga istarskog preporoditelja. Iz Volčičevih pisama Kazimiru Jelušiću²⁷ razabire se, međutim, ne samo suština ovoga *tihog rada*, nego i uloga koju je A. Kalac odigrao u njemu. Kalac nam, dakle, nije ostavio podrobnijeg svjedočanstva o Volčičevoj djelatnosti, ali je Volčić u svojoj korespondenciji iznio niz vrijednih podataka o kulturnoj aktivnosti pazinskog dekana.²⁸

*

Sačuvana korespondencija pokazuje da je Volčić u većoj mjeri razvio dotadašnje skromne pokušaje suradnje između Istre i Zagreba čiji začeci sežu, koliko je dosad poznato, u 40-te godine XIX st. Iako je uklapanje ovoga Slovenca iz Kranjske u istarsku hrvatsku sredinu bilo imanentno njegovu pozivu katoličkog svećenika, presudnu su ulogu u tom procesu odigrali utjecaji pod koje je Volčić potpao u vrijeme svoga školovanja u Ljubljanskoj bogosloviji. Volčić se školovao u Ljubljani upravo u vrijeme kulminacije ilirskog zanosa (1839—43) među slušaocima liceja i bogoslovije, koji su ovamo prenijeli bivši đaci Karlovačke gimnazije. A. Slodnjak među najaktivnije članove »Čitalnoga zbora« ubraja, pored A. Žakelja, L. Pintera, L. Jerana, i Jakova Volčića.²⁹ Nakon što je zaređen (u listopadu 1842), Volčić prelazi na Primorsko (u Gročanu, nedaleko Trsta), ali i dalje održava prepisku s nekim članovima »Čitalnoga zbora«, pristašama ilirizma. U objavljenoj građi *Neka pisma Volčiću*³⁰ nalazi se i jedno pismo Luke Jerana, upućeno Volčiću u Gročanu 15. ožujka 1844. Ono je napisano slovenskim jezikom, što pomalo začuđuje, jer se »ilirski« zanos članova »Čitalnoga zbora« ispoljavao ponajviše u upotrebi ilirštine »u međusobnom dopisivanju i na društvenim sastancima«.³¹ Jeranov je postupak vjerojatno u vezi sa zabranom ilirskog imena (1843)³², ali svakako znači i početak hlađenja njegova oduševljenja za ilirizam. Dok je većina Jeranovih istomišljenika 1843. opet počela pisati samo na domaćem slovenskom jeziku, Jeran će »istrajati u ilirskom zanosu do 1846«.³³ Volčić, međutim, prešavši u hrvatsku Istru, zauvijek prihvaća štokavštinu i Gajev pravopis, slijedeći tako sudbinu najdosljednijega slovenskog ilirca — Stanka Vraza. Uza sve to gotovo do

²⁷ *Pisma KJ, Arhiv IČDP.*

²⁸ Povodom rusko-turskog rata 1877—78. i pada Plevne (10. prosinca 1877), Volčić piše K. Jelušiću: »Ja se tiho radujem velikoj sreći slovenskoga oružja, i zato štijem opet ruske knjige, koje mi posudjiva vrli kooperator Pazinski neki mladi Kalac« (*Pisma KJ, VII, 18. siječnja 1878, Arhiv IČDP.*)

G. 1878. otvorena je u Pazinu hrvatska »nedelska učiona za vanjšćake... i neki mladići od 15—18 liet čuvši da se tu uči hrvatski počeli su ju pohađjati... Knjige početnice hrvatske je nabavio i darovao pazinski duhovni pomoćnik, vrli Kalac« (*Pisma KJ, VIII, 5. travnja 1878. Isto.*)

²⁹ *Enciklopedija Jugoslavije IV, Zagreb 1960, 343.*

³⁰ A. Kalac, *Neka pisma*, n. dj., 137—140.

³¹ *Enciklopedija Jugoslavije IV, 343.*

³² »A kad je vlada 1843 zabranila ilirsko ime i kad su počele izlaziti *Novice*, oni su opet pisali samo na domaćem jeziku« (*Isto.*)

³³ *Isto.*

kraja života pisao je članke na slovenskom jeziku i objavljivao ih u slovenskim listovima i časopisima.³⁴

Autor prve cjelovite povijesti slovenske književnosti, Karel Glaser, koji je Volčiču pokušao pronaći mjesto u slovenskoj literaturi, pripisuje njegov odlazak iz Kranjske na Primorsko utjecaju Matveža Ravnikara, nekadašnjeg profesora Ljubljanskog sjemeništa i tršćanskog biskupa (od 1832). Glaser doslovno kaže da je Volčič prešao u Gročanu »... za časa ko je Matej Ravnikar vladikoval v tržaški škofiji; ... je uprav škof Ravnikar mnogo duhovnikov zavabil iz Kranjske na Primorsko...«³⁵ Po svoj je prilici i Ravnikar, kao Kopitarov istomišljenik u pogledu prikupljanja narodnog blaga i nastojanja oko čistoće slovenskog jezika³⁶, također pridonio formiranju Volčičeve ličnosti i njegove kulturne usmjerenosti. Već u prvim svojim člancima u *Novicama*, Volčič piše o filološkim problemima (»Slovenske besede«, »Liburnske besede«, »jezikoslovne drobtinice«; »posebnosti v istrski čakavštini«), bavi se izučavanjem toponomastike (»imenoslovje istrskih krajev«), zalaže se »da se piše Istra, ne po italijanskem Istria«³⁷ odstranjuje germanizme i talijanizme iz svoga rječnika, sâm stvara jezične konstrukcije i sl.³⁸

Buđenje nacionalne svijesti i u vezi s njom početak romantičarskih težnji stvaraju kulturnu klimu u kojoj se ideja o prikupljanju narodnog blaga javlja kao logična popratna pojava.³⁹ Neposredni poticaj za sabiranje narodnih pjesama dobio je Volčič, po vlastitom priznanju, od Vuka St. Karadžića (»Ja čitajući Vukove pjesme, sam ih počeo sabirati jur pred 30 liet«; pismo K. Jelušiću od 8. kolovoza 1879).⁴⁰ Međutim, počeci sabiranja folklornog blaga u Istri, inspirirani romantičarskim tendencijama onoga vremena i poticani nekim prigodnim manifestacijama, pojavili su se nešto prije Volčičeva dolaska u Istru. Već početkom 40-tih godina XIX st. prikupio je G. Chiudina (Kjudina), pored pjesama ostalih južnoslavenskih naroda, i neke iz Istre, objavivši ih u *Kandle-*

³⁴ »Volčič je... narodne šege, navade, pregovore, izreke, pjesmice in vraže priobčeval... v raznih slovenskih časnikah, osobito v 'Novicah' in v Janežičevem 'Glasniku', počenši 1851 l. do 1880 l.« (K. Glaser, n. dj., 94). Usp. i Vrlinov, n. dj., 4—5.

³⁵ K. Glaser, n. dj., 94.

³⁶ S. Janež, *Istorija slovenačke književnosti* [prijevod sa slovenskog], Sarajevo 1959: »Za izvođenje svojih slavističkih planova, a naročito za prikupljanje narodnog blaga i građe za slovenački rječnik, Kopitar je u različitim slovenačkim pokrajinama pridobivao suradnike (... Matvež Ravnikar...)...« (112).

»Najvjerniji Kopitarov učenik bio je Matvež Ravnikar (1776—1845), profesor teologije i kasnije tršćanski biskup, koji je zaslužan kao reformator slovenačke proze... Po Kopitarovim uputstvima i ugledajući se na Vodnika on se u svom filološkom radu zalagao za jednostavan i čisti slovenački jezik; odstranjivao je strane primjese u slovenačkom stilu... Ravnikarev je jezik čistiji, upotrebljava manje germanizama...« (115—6). — Usp. i J. Pogačnik, *Zgodovina slovenskega slovstva* II, Maribor 1969, 120.

³⁷ K. Glaser, n. dj., 94—5. — Ovu jezičnu građu, objavljenu u *Novicama* i *Slovenskom glasniku*, iskoristit će Matej Cigale (1818—1889), slovenski narodnjak, za svoj rječnik.

³⁸ V. pisma objavljena u dodatku ovoga priloga.

³⁹ Još 1916. piše L. Kalac da želi upozoriti javnost na Volčičevo »... djelovanje u našoj Istri u ono romantično doba buđenja narodne svijesti iz stoljetnog sna« (Vrlinov, n. dj., 4).

⁴⁰ *Pisma KJ. XI, 8. kolovoza 1879, Arhiv IČDP.*

rovu listu *L'Istria* (4. III 1848)⁴¹. Prilikom priprema za svjetsku izložbu u Londonu, koja se trebala održati 1851, Ministarstvo trgovine u Beču poduzelo je preko baruna Carla Czoerniga, predstavnika pomorskih vlasti u Trstu, akciju za prikupljanje narodnih pjesama u Istri.⁴² Folklorna građa sabirala se tada i u ostalim dijelovima Monarhije, vjerojatno zato da bi se zadovoljila težnja posjetilaca izložbe za tzv. »lokalnom bojom« (couleur locale), tipičnim romantičarskim rekvizitom. Czoernigovu sugestiju da su za obavljanje toga posla najpogodniji istarski svećenici koji žive tijesno povezani s narodom, pokušao je provesti u djelo porečki biskup A. Peteani, obrativši se 29. X 1850.⁴³ župnicima u Savičenti, Kanfanaru i Barbanu (poznatom istarskom polihistoru P. Stankoviću)⁴⁴. Pokušaj, međutim, doživljava neuspjeh, jer se nije odazvao ni jedan od spomenutih župnika.⁴⁵ Dok Barbanca, kanonika Stankovića, opravdava visoka starost (rođen 1771) i činjenica da je pred kraj života bio gotovo sasvim slijep, nije sasvim jasna apstinencija ostale dvojice — kanfanarskog župnika P. Studenca, poznatog narodnjaka o kojemu je već bilo riječi u ovom prilogu, i A. Fachinettija⁴⁶, župnika u Savičenti i autora serije veoma zapaženih članaka o životu i običajima »Slavena« (tj. Hrvata) u jugozapadnoj Istri. Volčičev rad na prikupljanju narodnih umotvorina, koji je započet od 1848-9. i 50-tih godina bio u punom jeku, nije još bio zapažen u istarskoj javnosti, a vjerojatno ni od crkvenih vlasti.⁴⁷

Svi su ovi pokušaji bili vrlo skromni, pa je Volčičevo nastojanje oko prikupljanja folklornog blaga u Istri utoliko značajnije. Tvrdnja G. Vidossicha⁴⁸ da su istarske narodne pjesme objalodanjene prvi puta u zbirci *Gusle ili izbor ilirskih pjesama, skupljenih u Dalmaciji, Bosni, Hrvatskoj i Hercegovini*⁴⁹, izašloj u Parizu 1827, danas više nema nikakve osnove, jer je dokazano da su te *ilirске narodne balade* zapravo mladenačka mistifikacija književnika P. Mériméa. Pišući o Mériméu I. Hergešić je točno ustvrdio da narodna prošlost za

⁴¹ Kasnije je Chiudinina zbirka objavljena u talijanskom prijevodu u dvotomnoj knjizi *Canti del popolo slavo*, Firenca 1878.

⁴² G. Vidossich, *La prima raccolta di canti popolari istriani*, Pagine Istriane XI, 1—2, 1913, 7—8.

⁴³ Isto, 8. — Usp. i B. Milanović, n. dj., 190.

⁴⁴ D. Cernecca, *Petar Stanković*, Jadranski zbornik IV, 1959—60, 5—50; isti, *Pietro Stancovich Arcade Istriano*, Studia Romanica et Anglicae Zagrabienis 8, 1959, 41—55.

⁴⁵ G. Vidossich, n. dj., 9—10.

⁴⁶ Antonio Fachinetti (1805—1867), rođen u poznatoj talijanskoj obitelji u Vižinadi (Michele Fachinetti, istarski talijanski pjesnik i nacionalist, bio je njegov bratučed), službovao je kao župnik u Savičenti sve do 1867. U tršćanskom listu *L'Istria* 21, 22—23, 24, 25 i 26—27, 1847, objavio je niz članaka u kojima se »... simpatično odnosi prema Slavenima... slavi njihov jezik, poštenje, iskrenost i gostoljubivost i kaže da sačinjavaju većinu stanovništva u Istri« (M. Rojnić, n. dj., 89 i passim). — Usp. B. Milanović, n. dj., 132. — Iredentistički koncipirana *Piccola enciclopedia giuliana e dalmata*, Gorizia 1962, ne spominje uopće Antonija Fachinettija, već samo njegova bratučeda Michela (81).

⁴⁷ Volčičevi dopisi iz Istre počinju izlaziti u Novicama od 1851. dalje.

⁴⁸ »Pure, canti slavi dell'Istria s'erano già pubblicati, nella *Guzla ou Choix de poésies illiriques* stampata a Parigi nel 1827...« (G. Vidossich, n. dj., 11).

⁴⁹ *La Guzla ou Choix de poésies illiriques recueillies dans la Dalmatie, la Bosnie, la Croatie et l'Herzégovine*, Pariz 1827.

njega predstavlja »...učenu razbibrigu, zanimljivu *couleur locale*«⁵⁰, a ne »svetinju kao za braću Grimm, Dobrovškoga i Mistrala«⁵¹; u čitavoj njegovoj zbirci, koja je 1842. doživjela drugo izdanje, »nalaze se samo dvije autentične narodne pjesme i to *Hasanaginica* i *Miloš Obilić*«⁵². Nije stoga na mjestu ni nedovoljno izražen oprez B. Milanovića da se »već francuski pjesnik (!) Prosper Marimée (!) općenito zanimao za jugoslavenske, a — čini se (!) — i za istarske narodne pjesme«⁵³. Značajno je na ovom mjestu napomenuti da su prve talijanske narodne pjesme (i to samo s područja Rovinjštine) publicirane tek 1862. u zborniku *Aurora — stranna di Rovigno*⁵⁴, dok je petnaest godina kasnije (1877) poznati filolog, dijalektolog i profesor talijanske književnosti na sveučilištu u Grazu, Antonio Ive, objavio zbirku pjesama koje se pjevaju u Rovinju, Vodnjanu, Balama i Galizani.⁵⁵

U odnosu na narodno blago, Volčićevo je stajalište romantičarsko, zanese-njačko i afektivno, dok se njegovi pogledi na druge kulturne, političke i životne probleme uopće odlikuju realizmom, trezvenošću i skepsom.⁵⁶ Pišući 1879. K. Jelušiću izražava nezadovoljstvo »da je počela Sloga⁵⁷ sada tiskati umjetne pjesme, kao da nima narodnih«⁵⁸, a 1880, također u pismu Jelušiću⁵⁹, naglašava važnost narodnih umotvorina kao ogledala *istarske narodne duše* i kritizira površan odnos uredništva *Naše sloge* prema prikupljenoj folklornoj građi (»Ti-skati se bude knjižica⁶⁰, ali su ih (tj. narodne pjesme; *M. B.*) mogli polovinu već⁶¹ nabrati i bolje urediti, a kadě⁶² su narodne pripovjedke, zagonetke i poslovice? a to vse skupa spada, da se objavi istarski narodni duh«).

Zahvaljujući utjecajima sredine u kojoj se školovao i tradiciji na koju je nastavljao u mjestima svoga službovanja, Volčić je bio predestiniran da u

⁵⁰ I. Hergešić, *Prosper Mérimée ili sudbina diletanta* u knjizi *Književni portreti*, Cetinje 1959, 41—2.

⁵¹ Isto.

⁵² Isto, 44.

⁵³ B. Milanović, n. dj., 189.

⁵⁴ G. Vidossich, n. dj., 11.

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Komentirajući u pismu Jelušiću (1878) okupaciju Bosne i Hercegovine, Volčić dalekovidno zaključuje: »Vi se radujete na posednutju tužne (mjesto ponosne) Bosne, i mnogi Slovani se raduju, osobito se raduju Hrvati; a ja se samo toliko radujem tomu, da bude ondje Krstjanom nešto bolje; bim se posve radovao, da gre tamo kakav ban Jelačić, ali kada pošle Andrašići koga nemogu se radovati; nemojte misliti, da budu Bosnu s Hrvatskom sjedinili, ona ostane zavisna od Stambula, morda joj dađu kakovu obliku samostalnosti pod nadvojvodom Ivanom Salvatorom, zato se je naučio hrvatski, i sada ondje zapovjeda neodvisno od Filipovića. Europa ni bila, ni nije ni ne bude pravedna Slovanom; da ima diplomacija koliko toliko pravne čudi, ne bi bila učinila s Bugari što je učinila, ne bi bili toliko stisnuli Črnu Goru, kako su ju, ugrabili su joj i ono što je ona svojom krvlju pridobila. Slovani uživamo na svijetu samo ona prava koja nam ni moguće oduzeti« (*Pisma KJ. X, 7. kolovoza 1878, Arhiv IČDP*).

⁵⁷ List *Naša sloga*.

⁵⁸ *Pisma JK. XII, 15. listopada 1879, Arhiv IČDP*.

⁵⁹ Isto, XIV, 9. travnja 1880.

⁶⁰ *Naša sloga* tiskala je zbirku *Hrvatske narodne pjesme što se pjevaju po Istri i Kvarnerskih Otocih*. Prethodno su te pjesme objavljivane u nastavcima u podlistku *Naše sloge* X, 1, 1. siječnja 1879. do XI, 11, 1. lipnja 1880.

⁶¹ Više.

⁶² Gdje.

Istri odigra ulogu neumornog, premda tihog i često nedovoljno zapaženog, borca i propagatora narodnih ideja. Volčičev župni dvor u malom selu Zarečju, nedaleko Pazina, u kojem je on najdulje službovao, postao je pravo sastajalište narodnjaka, gdje su, osim istarskih svećenika i franjevaca iz samostana u Pazinu, Volčiča posjećivali profesori pazinske njemačke gimnazije i njihovi đaci iz Istre, Kastavštine i Slovenije.⁶³ Volčičev utjecaj na sredinu u kojoj je djelovao i na ljude s kojima je bio u vezi veoma je izrazit i blagotvoran. Tako ga, npr., Ante Kalac naziva svojim »dragim i idealnim učiteljem koji je mene oduševio za nesebični i požrtvovni rodoljubni rad«⁶⁴, a trgovac i kastavski načelnik Kazimir Jelušić počinje pod njegovim utjecajem prikupljati narodne pjesme.⁶⁵

Na žalost, osim korespondencije, gotovo da i ne postoje dokumentirani izvori o Volčičevoj narodnjačkoj djelatnosti u Istri. Stoga epistolarna građa, sačuvana samo manjim dijelom, zaslužuje pažnju povjesničara koji proučavaju istarski narodni preporod. Premda je *Naša sloga*⁶⁶ neposredno nakon Volčičeve smrti pisala da je on oporučno »svojim baštinikom imenovao crkvu u Zarečju...«, njegova ostavština nije sačuvana. Prema svjedočanstvu B. Milanovića »... bio je župni stan (u Zarečju; M. B.) kroz desetke godina bez svećenika i, koliko mi je poznato, stanovali su ondje i drugi, pa je vjerojatno sve uništeno. Više toga je preuzeo pok. župnik i dekan pazinski mons. Ante Kalac... Pok. Kalac dao je ono što je ostalo dru Stojanu Brajši, a taj je izručio meni, i tako imademo ovdje (u Pazinu; M. B.) u našem arhivu (tj. u Arhivu Istarskog književnog društva sv. Ćirila i Metoda; M. B.) dvadeset Volčičevih pisama koja je on poslao Kazimiru Jelušiću.«⁶⁷ Koliko sam dosad uspio utvrditi, dijelovi Volčičeve ostavštine nalaze se i u Arhivu Sjeveroadrarskog instituta JAZU u Rijeci (Fond Depoli), Naučnoj biblioteci u Rijeci (Ostavština Frana Barbalića), Arhivu JAZU u Zagrebu i u Historijskom arhivu u Varaždinu.

Manji dio Volčičeve korespondencije, koju je objavio A. Kalac⁶⁸, sadržajno se uklapa u postojeću epistolarnu građu objavljenu u ovom prilogu, pa ćemo radi cjelovitosti, ukazati i na njezinu sadržinu. Dvadeset pisama, koja je A. Kalac osobno dobio od Volčiča⁶⁹, obuhvaćaju razdoblje od 1844. do 1877. i pokazuju da je ličnost ovoga istarskog svećenika »bila poznata svim viđenijim i slovenskim i hrvatskim preporoditeljima«⁷⁰ O najstarijem pismu u ovoj građi, koje je L. Jeran, još bogoslov, uputio svojem starijem prijatelju Volčiću, već je bilo riječi. Iz pisma Jerolima Jankovića, poslanog Volčiću u Brseč (1846),

⁶³ *Pisma KJ*, VI, 2. studenog 1877; VII, 18. siječnja 1878; VIII, 5. travnja 1878; XI, 8. kolovoza 1879; XIV, 6. kolovoza 1880), *Arhiv IČDP*.

⁶⁴ A. Kalac, *Neka pisma*, n. dj., 136.

⁶⁵ V. bilj. 60. U navedenim brojevima *Naše sloge* tiskane su i pjesme K. Jelušića.

⁶⁶ *Naša sloga* XIX, 47, 22. studenog 1888.

⁶⁷ Pismena izjava predsjednika Istarskog književnog društva sv. Ćirila i Metoda u Pazinu, dra Bože Milanovića, autoru ovog priloga. B. Milanoviću izražavam i na ovom mjestu zahvalnost na pruženim podacima.

⁶⁸ A. Kalac, *Neka pisma*, n. dj.

⁶⁹ »Ta mi je pisma predao kao dragu uspomenu sam Volčič... Uvjeren sam, da će ta pisma zanimati ne samo hrvatskog, već i slovenskog literarnog historičara, a osvjetlit će neumorno nastojanje Volčičevo oko sakupljanja svega onoga što je narodno« (A. Kalac, n. dj., 136). Međutim, dosad je ovaj Kalčev prilog djelomično iskoristio jedino B. Milanović (n. dj., passim).

⁷⁰ A. Kalac, *Neka pisma*, n. dj., 136.

razabire se da već tada u pazinskom franjevačkom samostanu prevladavaju preporodne ideje. Bogoslovi, kako se vidi iz pisma, čitaju novine koje im šalje Volčić (*Novine, Danica, Zora*).⁷¹ Volčiću se 1858. obratio A. Janežić, tada urednik *Slovenskoga glasnika* koji je izlazio u Celovcu, moleći ga da mu za časopis pošalje kakav prilog o istarskim Slovincima.⁷² J. Bleiweis, urednik *Novic*, moli Volčića (1860) da za njegove novine napiše kritički osvrt na Zalokarov rječnik, ističući da »mož tolike učenosti in poštenosti je ves sposoben za kritikovanje tega dela.«⁷³ I. Macun⁷⁴, gimnazijski profesor iz Celja, povjerenik lista *Ost und West* što ga je upravo tada pokrenuo I. I. Tkalac⁷⁵, također traži Volčićevu suradnju (ožujak 1861).⁷⁶ Nije mi zasad poznato da li je Volčić nešto poslao Macunu ili Tkalcu, premda je Macunova preporuka o koncepciji lista *Ost und West* bila u skladu s Volčićevim nazorima.⁷⁷ Posredstvom I. Macuna Volčić je došao u vezu s M. Sabljarem, privremenim ravnateljem Narodnog muzeja u Zagrebu, koji ga je zamolio da toj ustanovi pošalje primjerke starog novca iz Istre, Trsta, Ogleja i Gorice.⁷⁸ Suradnju sa zagrebačkim Muzejem Volčić je još više razvio kada je na njegovo čelo došao Š. Ljubić. Volčić je tada slao rukopise, tekstove narodnih pjesama i pripovjedaka, stare novce, čak i geološke ostatke (npr. okamenjene školjke), pa ga je ravnateljstvo Muzeja imenovalo »duhov-

⁷¹ Isto, 141.

⁷² Isto, 142. — »Obračam se torej tudi do Vas s prisrčno prošnjo, da bi tudi Vi Glasniku večkrat enacega kaj bersniti blagovolili... Vse, kar mi pošljete o istrijskih Slovincih (v dopisih ali samostojnih sestavkih), vsaka drobtinica bo berž porabljenjena...«

⁷³ Isto, 143.

⁷⁴ Ivan Macun (1821—1883), profesor i književnik, rođen u Trnovici u Štajerskoj. Nakon završene gimnazije u Mariboru i studija filozofije i prava u Grazu, službuje u Celju, Trstu, Zagrebu, Ljubljani i ponovo u Zagrebu. Suradivao je u »Danici Ilirskoj«, »Narodnim Novinama«, »Nevenu« itd. U vrijeme Bachova apsolutizma napisao je i objavio nekoliko školskih udžbenika (o grčkom i njemačkom jeziku).

A. Barac, koji Macuna uvrštava u »hrvatske književne teoretike«, analizira njegovu opširnu raspravu o estetici (*Kratko krasoslovje*), objavljenu u »Nevenu« (1852) i dolazi do zaključka da se Macunovo stajalište prema kojem »svagdašnjost uopće ne može biti gradom za umjetnost«, može smatrati »nekom vrstom umjetničkog idealizma« (A. Barac, *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije. Knjiga II. Književnost pedesetih i šezdesetih godina*, Zagreb 1960, 62—3, 84). — Kako se vidi iz Volčićeva pisma, I. Macun je tražio u Sloveniji pretplatnike i suradnike za Tkalčev *Ost und West*. Macun se dopisivao i s poznatim riječkim profesorom F. Kurelcem (na hrvatskom jeziku) u vrijeme dok je prikupljao građu, oblikovao koncepciju i tražio pretplatnike za svoju *Krestomatiju jugoslavensku* u kojoj je namjeravao, kako sâm kaže, »mješati komade iliro-serbske i slovenske i one komadiće iz ostalih slavj. narječjah...« (*Arhiv JAZU. Ostavština Frana Kurelca. XV-8/D 1—215, 216, 218, 219, 217*).

⁷⁵ List *Ost und West* počeo je izlaziti u ožujku 1861 (S. D v o r ž a k, *Imbro Ignjatijević Tkalac*, *Starine JAZU* 52, 1962, 361).

⁷⁶ A. K a l a c, *Neka pisma*, n. dj., 144. I Macun piše: »Imam nalog da za Ost und West po Sloveniji žalostni nabere dopisnikov, ter se obračam s tim tudi k Vam, ki zastopate v Novicah krepko zadeve bedne naše bratje Istrijsanske. Piše mi o tem dr Tkalac, da še za zdaj velik honorar ne more davati dokler ne bo znal, kako bo list podlago imel materijalno...«

⁷⁷ »V ime žalostne naše domače reči Vas prosim da z svojim perom podpirate krasni ta list, ki ima nalogo da nas brani od kiselih neslanih napadačev bodi mu latinskih, bodi germanskih...« (Isto, 144).

⁷⁸ Isto, 144—5.

nim pomoćnikom i povjerenikom muzealnim za Istru.«⁷⁹ Prilikom priprema za objavljivanje novoga izdanja *Istarskog razvoda*, Ljubić je zamolio (1873) Volčića da istraži »jedali u Pazinu ili gdjekuda kod privatnih osoba u onom gradu ili vani nalazi se koj stari prepis latinskoga teksta onoga spomenika, po kom bi se mogao naš popraviti i dopuniti.«⁸⁰ I Matija Majar-Ziljski, također nekadašnji pristaša ilirizma u Sloveniji, traži Volčićevu pomoć pri pisanju *Nemecko-slavjanskog uzajamnog slovara* (1873).⁸¹ Prikupljački rad Volčićev naveo je i B. Šuleka da zatraži njegovu pomoć. »Ja pišem jugoslavenski botanički rječnik, javlja on Volčiću u Zarečje 23. lipnja 1877, a znajući kako Vi marljivo skupljate sve što je narodno, evo me s uljudnom molbom, da mi izvolite u tom poslu, koliko možete, upomoć priskočiti, po imenu pako razgledati ona imena, koja ćete naći u knjižici, što Vam ju . . . šaljem, pa zabilježiti ona, koja se u Istri govore. Ja istražujem, zašto Slaveni svi najviše poštuju lipu. Možda bi mi znali i Vi što o tom dojaviti, a meni je dobro došlo sve što se lipe tiče, osobito pako svakojake priče i pojedine stare lipe o kojih se što pripovijeda . . .«⁸² Mjesec dana kasnije, Šulek poklanja Volčiću pohrvaćeni prijevod Vukova *Novog zavjeta*⁸³ s napomenom: »Ako ste Vi što do sada za mene čuli, budite uvjereni, da i ja Vas već od 30 godina štujem kao neumornoga rodoljuba.«⁸⁴ 24. rujna 1877, zahvaljujući Volčiću na »obilatoj sbirki bilja s istarskimi imeni«, Šulek naglašava: »Ja sam već više tisućah hrvatskih imenah bilja sakupio, nu imena od Vas poslata ponajviše su mi nepoznata, što je očit dokaz kako je hrvatski jezik bogat. Samo kad bi našinci i ovoliko truda si htjeli zadati, koliko Vi, da to naše blago na vidik iznesu.«⁸⁵

Volčić je održavao vezu i činio usluge i dvjema istarskim povjesničarima — Ivanu Kobleru, ministerijalnom savjetniku u Rijeci,⁸⁶ i Carlu De Franceschiju, tajniku Pokrajinskog odbora Istre u Poreču.⁸⁷ C. De Franceschi napadao

⁷⁹ Isto, 152.

⁸⁰ Isto, 151.

⁸¹ Isto, 151.

⁸² Isto, 156.

⁸³ *Novi Zavjet Gospoda Našega Isukrsta*. U Beču. Izdanje A. Reicharda i druga 1877.

⁸⁴ A. K a l a c, *Neka pisma*, n. dj., 157.

⁸⁵ Isto, 158. — Na ovu suradnju sa Šulekom Volčić se osvrnuo u dva navrata u pismima K. Jelušiću. 2. studenog 1877. piše iz Zarečja: »Sega lieta sam nabirao bilje, ter sam ih s hrvatskimi istarskimi imeni poslao Dr. Šuleku na njegovu prošnju u Zagreb, jer on piše botanički rječnik, a on mi posla na dar dve vrle knjige« (*Pisma KJ. VI, Arhiv IČDP*). — A 21. lipnja 1878: »Upravo ta hip . . . dobijem na dar od g. Dr. Šuleka tajnika Zagrebačke Akademije njegovu novu knjižicu: Zašto Slovani štuju Lipu. Lane sam mu poslao nekoliko bilin s istarskimi slovenskimi imeni, pak me s knjigami nadariva« (*Pisma KJ. IX. Isto*).

⁸⁶ G. 1880. Volčić javlja K. Jelušiću: »Na 22. lipnja bi ovdje (tj. u Zarečju; *M. B.*) kod mene g. Dr. Ivan Kobler umirovljeni ministerijalni savjetnik, bivajuć na Rijeci . . .; mi dva si jur nekoliko liet dopisujemo, on se bavi starinoslovljem« (*Pisma KJ. XIV. Isto*). — I. Kobler autor je djela *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume I—III*, Rijeka 1896.

⁸⁷ Carlo De Franceschi (1809—93) istarski talijanski povjesničar, autor prve sinteze povijesti Istre: *L'Istria. Note storiche*, Poreč 1879. — Nakon dugog kolebanja u toku proučavanja *Istarskog razvoda* proglasio je ovaj dokument apokrifnim (*Studio critico sull'istrumento della pretesa reambulazione di confini del 5 maggio del 1325*, Archeografo triestino N. S. XI, 1885, 41—180. Kao istaknuti pripadnik iredentističkog pokreta u Istri podredio je svoj znanstveni rad političkom.

je hrvatsko svećenstvo u Istri, tvrdeći da »i nostri preti slavi forestieri ed alcuni indigeni, specialmente i Castuani, lavorano per la Croazia e Carniola, con tendenze oposte alle nostre«,⁸⁸ i optuživao da »costoro si limitano a raccogliere in Istria qualche scrittura ed iscrizioni slave, a senza farcele conoscere le spediscono a Zagabria e Lubiana«. ⁸⁹ Uza sve to, Volčića je smatrao izuzetkom i o njemu se vrlo povoljno izražavao u pismima I. Kobleru⁹⁰ i Š. Ljubiću⁹¹

Srdačne prijateljske odnose uspostavio je Volčić i s Franom Kurelcem⁹² u vrijeme dok je Kurelac bio profesor u Rijeci, a Volčić duhovni pomoćnik na Veprincu (1851—55). Tri Volčićeva pisma Kurelcu, pronađena u Kurelčevoj ostavštini (Arhiv JAZU), donose se u dodatku ovog priloga.

No, najprisnije i najdulje veze održavao je Volčić s Ivanom Kukuljevićem. Na žalost, ne može se točno utvrditi početak njihove prepiske, jer je, osim Volčićeva, propao i dio Kukuljevićeva arhiva.⁹³

A. Kalac objavio je četiri Kukuljevićeva pisma J. Volčiću.⁹⁴ Ovu korespondenciju popunit ćemo (u dodatku priloga) s tri Volčićeva pisma Kukuljeviću koja se nalaze u varaždinskom Historijskom arhivu.⁹⁵

Poslije dugogodišnjeg dopisivanja s Volčićem, Kukuljević je 1877. posjetio Istru, te svratio pri tom i u Zarečje. Na njegov se boravak osvrnula i *Naša sloga*, napisavši da je »gospodin Ivan Kukuljević, hrvatski narodni zastupnik, propuovao prije nekoliko danah našu Istru i kako čujemo bi svuda velikom prijaznostju primljen. Gosp. Kukuljević, sabrao je u ovom svome putovanju starih rukopisah, knjigah, pjesamah, slikah, jednu sablju Trenkovih pandurah i drugo koješta«. ⁹⁶ Poznanstvo s Kukuljevićem koje je na Volčića, po njegovu vlastitu priznanju, ostavilo snažan utisak (v. pismo br. 8), još je više učvrstilo njihovu suradnju. Kada je 1880. Stefano Rota pronašao u svojem obiteljskom arhivu u Momjanu glagoljski prijepis *Istarskog razvoda*⁹⁷, Volčić je o tom nalazu odmah izvijestio Kukuljevića, kako doznajemo iz Kukuljevićeva pisma upućena iz Zagreba 25. IV 1880: »Vaša viest o našašću novoga prepisa Razvoda istrijan-

⁸⁸ *Lettere di Carlo De Franceschi a Giovanni Kobler*, Fiume. — Rivista semestrale della Società di studi Fiumani VI, 1928, 127.

⁸⁹ Isto.

⁹⁰ »Essendo il Volcich un bravo uomo, cercherò occasionalmente di avvicinarlo, nella lusinga di trovare in lui una persona trattabile ed aperta più dei suoi colleghi« (Isto).

⁹¹ De Franceschi je poznavao samo čakavski dijalekt kakvim se govori u njegovu rodnom selu Gologorici kraj Pazina, pa je često tražio od Volčića da mu pojedine dokumente prevede na talijanski ili da izvrši transkripciju nekih glagoljskih listina (npr. *Istarskog razvoda*, Fraščićeov odlomak o Čićima i sl.). Usp. M. Bertoša, *Pisma Carla De Franceschija Šimi Ljubiću*, Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu XIII, 1968, 130—31, 134.

⁹² Čak je i *Naša sloga*, pišući o Volčiću, isticala da je bio »tvrd prijatelj pokojnog Frana Kurelca« (X, 1, 1. siječnja 1879).

⁹³ A. Wissert, *Arhiv Ivana Kukuljevića-Sakcinskog*, Arhivist II, Beograd 1952, 63—76. Dio arhiva propao je 1927. prilikom rušenja jednog ugla kule ivanečkog grada u kojem je neko vrijeme bila pohranjena Kukuljevićeva ostavština.

⁹⁴ A. Kalac, *Neka pisma*, n. dj., 147—150.

⁹⁵ Historijski arhiv Varaždin (dalje: HAV), Arhiv obitelji Kukuljević. Korespondencija.

⁹⁶ *Naša sloga* VIII, 13, Trst 1. srpnja 1877.

⁹⁷ M. Kos, *Studija o Istarskom razvodu*, Rad JAZU 240, 1931, 109.

skoga veoma me je obradovala, te sam odmah pisao g. De Frančešku (!) u Porečje, neka nastoji kod Giunte⁹⁸ da isti prepis dobijem za kratko vrijeme . . .«⁹⁹ Nekoliko dana kasnije Gomjanski egzemplar Razvoda zatražio je od De Franceschija i Šime Ljubić.¹⁰⁰

U spomenutom pismu Kukuljević ističe Volčičeve zasluge na prikupljanju rukopisne građe: »Od istranskih nadpisah nisam osim Vas do sada još nijednoga iz Istre dobio pak da neimam Vaše, Sabljarove i moje vlastite prepise, slabo bi moja zbirka ovih napisa stajala.«¹⁰¹ Premda je Kukuljević objavio u siječnju 1880. u *Našoj slogi* poziv »velečastnim župnicima i svećenicima po Istri, da natpise, što se nalaze bud na crkvah, grobnih pločah (škriljah), posudah ili odećah crkvenih i na zvonovih, točno prepisu . . . i uredništvu 'Naše Sloge' ili podpisanom prijateljski priobće«¹⁰², nije u Istri uspio pronaći agilnijeg suradnika od Volčića. Doduše, tom je prilikom Kukuljević uspostavio vezu s općinskim načelnikom Barbana Josipom Batelom koji je Kukuljeviću poslao priličan broj dokumenata. Batel, iako Hrvat, slabo je vladao književnim jezikom, Gajev pravopis nije do kraja savladao i nije poznavao glagoljice, tako da je u pogledu književne kulture znatno zaostajao za Volčićem.¹⁰³

Početakom 80-tih godina, a naročito poslije 1882, kod Volčića se zapažaju znakovi duševne i fizičke klonulosti, a s tim u vezi i slabljenje njegova elana. Sporo napredovanje i slabi rezultati narodne borbe u Istri, a naročito opadanje utjecaja i ugleda svećenstva¹⁰⁴, teško se odražavaju na već ostarjelog Volčića.

⁹⁸ *Giunta provinciale* (Pokrajinska vlada sa sjedištem u Poreču. De Franceschi je bio njezin tajnik.)

⁹⁹ A. Kalac, *Neka pisma*, n. dj., 150.

¹⁰⁰ M. Bertoša, n. dj., 125 i dalje.

¹⁰¹ A. Kalac, *Neka pisma*, n. dj., 150.

¹⁰² *Naša sloga* XI, 2, Trst 16. januara 1880.

¹⁰³ Ilirski jat (è) upotrebljavao je isključivo u riječi *lěpo*, a dijakritičke znakove uglavnom i nije donosio, ili ih je pogrešno postavljao (npr. *drugcije*, *ciniti*, *sluzba*, *covjek*, ali *nahodeše*, mj. *nahode se*, *oprostite što sam Vaš* . . ., mj. *Vas itd.*), izražava se sirovo u inkongruentnim rečenicama (»Kao pokus od spisi glagolski koj se nalazu u crkvu S. Antona sam Vam ih posla . . .«; »Nadpis glagolski koj se nalazi na Stankovićevoj kuću . . .« itd.). — Ovo je pismo Batel poslao Kukuljeviću iz Barbana 9. ožujka 1889 (*Arhiv JAZU. Ostavština Ivana Kukuljevića. XV-23/A I-7*). — Usp. M. Despot, *Posljednji štampari prilog I. Kukuljevića*, HZ VII, 1954, 225. — D. Klén, *Barbarski statut u odnosu na ranija pravna vrela Barbana i Raklja*, Anali Jadranskog instituta JAZU III, 1961, 365 i dalje.

Batelovo nedovoljno poznavanje hrvatskoga književnog jezika sasvim je logična pojava koja se lako može objasniti; spomenuti primjeri navedeni su isključivo radi komparacije s Volčićem.

¹⁰⁴ Odbacivanje konkordata (od 1855), laicizaciju školstva i priznavanje konfesionalne slobode u Monarhiji iskoristit će talijanska liberalna buržoazija da oštrije istupi protiv hrvatskog i slovenskog svećenstva u Istri. Pod maskom obrane slobode, civilizacije i tolerantnosti vodi se zapravo borba protiv svećeničkih mjesta u Istarskom saboru i protiv djelatnosti slavenskog svećenstva uopće. Poslije odbacivanja konkordata, biskupi više nisu učestvovali u radu sabora, ali zato sa svećentvom vode propagandu protiv »bezbožnih« liberalnih shvaćanja i napadaju talijanski buržoaski element kao predstavnika ovih shvaćanja. Ova je propaganda imala, osim religioznog, i nacionalno obilježje, kao što je i antiklerikalni, liberalni stav talijanskih građanskih predstavnika u saboru imao sasvim određen politički cilj: onemogućiti utjecaj nacionalno svjesnog klera u slavenskim školama koje su bile snažno sredstvo protiv tendencije kulturne asimilacije i denacionalizacije. Usp. M. Mirković, *O sadržaju i smislu narodnog preporoda u Istri (1861—1914)*, Jadranski zbornik V, 1961—62, 5—35; *Povijest hrvatskog naroda 1860—1914*, Zagreb 1968, 113.

Bazirajući dobrim dijelom svoju narodnjačku djelatnost na Strossmayerovoj prosvjetiteljskoj devizi »Prosvjetom k slobodi«, Volčić u neprosvijećenosti širih slojeva hrvatskog stanovništva Istre vidi kočnicu preporodnim težnjama. Karakteristični su u tom smislu fragmenti iz pisama K. Jelušiću, koji odišu rezignacijom i bespomoćnošću:

»Po Istri Slovanščina vavjek jače propada, svi mladići su vojaci, bivaju tri lieta u kakvom italijanskom gradu, se navade nekoliko italijanskih rieči, pak došavši doma se pače i ohole s tim. Ovdašnji puk je vavjek neumniji, za nauk krstjanski ne haju već, drugoga nauka nemaju, a italijani si misle, to je dobro za nas koliko je puk tuplji, toliko lagje ga deremo i zatiramo«¹⁰⁵;

ili:

»Zlo je, da naš Slovan ne će nauka, neće progledati, neće sam sebi dobro«¹⁰⁶;

ili:

»Puk Istarski je jako zadivljao po tom, što su Italijanaši kod puka crkveni ugled zatri; dole kod S. Vincenza na dan istoga sveca, buduć ondje samanaj, su se četiri pod večer na cesti za 70 nov(čića) do smrti poklali«¹⁰⁷;

ili:

»Da ima po Istri domaćih pravih buditelja u prvo vrijeme, bi se dalo štogod učiniti . . . i ti buditelji morali bi biti svjetovnjaci, jer popove su jur oni tako ocrnili, da nam već malo vjeruju u crkvi i izvan nje.«¹⁰⁸

U to je vrijeme uslijedio i sukob s mještanima Zarečja koji su odbili da poprave župni stan, pa se Volčić za pune dvije godine preselio u obližnje Cerovlje¹⁰⁹, gdje je obolio od vodene bolesti.¹¹⁰ Vrativši se u Zarečje, iako već na kraju snaga, nastavlja s pomaganjem kulturno-prosvjetnih nastojanja tadašnjih istarskih preporoditelja. Te posljednje godine Volčićeva života osvjetljava njegovo pismo Vj. Spinčiću (1887).¹¹¹ Iscrpljen dugim bolovanjem, umire 10. studenog 1888.

¹⁰⁵ Pisma KJ. XV, 25. siječnja 1881, Arhiv IČDP.

¹⁰⁶ Isto. XVI, 20. svibnja 1881.

¹⁰⁷ Isto. XVII, 4. kolovoza 1881.

¹⁰⁸ Isto. XIX, 31. srpnja 1883.

¹⁰⁹ G. 1882. piše Volčić K. Jelušiću: »... Ja od 17. ožujka bivam u Cerovlju. U Zarječju su glavni zidovi kapelanske kuće tako raspucali da je bilo pogibeljno nutre bivati; a Zarečani napućeni od nekuda nisu hotili popraviti ju izgovorom, da neka ju crkva popravi, a ova to ni dužna ni smožna. Zato sam se na prošnju Cerovac ovamo premjestio« (Isto. XVIII, 2. kolovoza 1882).

¹¹⁰ »Ja sam jur dva lieta na vodenici bolan . . . , liečnik mi je rekao da je mojoj vodenici kriva Cerovska groznica« (Isto. XX, 4. kolovoza 1888).

¹¹¹ Donosimo u cijelosti ovaj vrijedni dokument Volčićeve požrtvornosti koja je dolazila do izražaja i u časovima fizičke i psihičke klonulosti:

Mnogočastni gospodine!

Pročitah Vaše glagolitske napise koliko mogoh i kako mogoh, a evo Vam ih vraćam. Zajedno Vam se naradujem za Vaš častni imendan i Vam željim kriepko zdravlje i svaku dobru sreću na mnoga i mnoga lieta.

Ja nisam zdrav, nakon lieto dana me je opet počela napadati hipna nesvjest, tako da ne (idem?, grem?) k oltaru u strahu da me ondjeka napade nesvjest, i željudac mi je već natekao, i san mi bježi. U subotu večer bi g. Marjanović kod mene.

Volčić je gotovo 30 godina održavao vezu s hrvatskim kulturnim i znanstvenim radnicima (F. Kurelcem, M. Sabljarom, I. Kukuljevićem, Š. Ljubićem, B. Sulekom) i svojim prikupljačkim radom nastojao zadovoljiti njihov znanstveni interes za prošlost Istre. U tom je smislu njegova aktivnost veoma značajna, jer je u krajnjoj liniji na kulturnom planu pridonosila povezivanju Istre s ostalom Hrvatskom. Volčićeva prepiska realno pokazuje ne samo njegovu ulogu u Istri i izvan nje, već i interes istaknutih kulturnih i političkih radnika u Hrvatskoj za tu najzapadniju hrvatsku zemlju.

Koliko je Volčić bio pogodna ličnost za takav rad svjedoči i činjenica da je on od kraja 60-tih godina XIX st. jedini na poluotoku Istri poznao glagoljicu.¹¹² To je ustvrdio Carlo De Franceschi u pismu Š. Ljubiću, izričito naglašivši da »ad eccezione . . . del carniolico Volčić nessuno in Istria sa leggere il glagolitico«.¹¹³ No postoje i drugi dokazi. Sâm Volčić piše Kukuljeviću (1866) da »sada nima u našoj vladiciji nijednoga popa glagolaša; posljedni je bio g. Anton Gregov Dalmatin, ki je umro, kao župnički namjestnik u Kožljaku, dekanata Kršanskog, na 4. Oktobra 1862«.¹¹⁴ Koliko je dosad poznato, posljednji je istarski glagoljaš bio Marko Marinković, župnik u selima Ližnjan i Štinjan nedaleko Pule (umro 12. prosinca 1867).¹¹⁵ Mnogi istarski svećenici prepisivali su glagoljske natpise sa svojih crkava i ostalih objekata u mjestima gdje su službovali i upućivali ih Volčiću i Spinčiću da ih pročitaju i dostave im transkripciju.¹¹⁶

No o vrijednosti Volčićevih prijepisa postoje različita, oprečna mišljenja. I. Milčetić naglašava da Volčić, premda samouk, »prepisuje dosta dobro«¹¹⁷, a N. Žic¹¹⁸, uspoređujući Volčićev prijepis *Zakona Kaštela Mošćenica* s onim Čeha

Ja samujem, nemogu nikamo, a riedko ki k meni dojde. Znete, da bolnoga človika ni ništa volja, zato Vam malo pišem. Marija Vam celiuje Vašu svećeničku ruku, a i ona ni zdrava.

Primate srdačan pozdrav od svojega štovatelja i prijana

U Zarečju dne 13. lipnja 1887.

Jakova Volčića

Ovo se pismo, s opaskom arhiviste: »Komu? Spinčiću?«, nalazi u Arhivu JAZU. *Spinčićeva ostavština XVIII, 211—7.*

¹¹² U to su vrijeme administrativno pod Istru spadali i Kvarnerski otoci Krk, Cres i Lošinj na kojima je većina svećenika dobro poznavala glagoljicu. Na poluotoku Istri, međutim, glagoljica je nestala iz upotrebe u crkvi oko 1860.

¹¹³ Ova se tvrdnja Carla De Franceschija, premda ima i politički prizvuk, ipak može smatrati točnom. De Franceschi naziva Volčića »Kranjcem« (carniolico) jer želi sugerirati Ljubiću da su svećenici narodnjaci importirani u Istru iz Kranjske!

¹¹⁴ V. pismo 4 u dodatku.

¹¹⁵ L. Kirac, *Crtice iz istarske povijesti*, Zagreb 1946, 266.

¹¹⁶ Tako npr. svećenik R. Jelušić (»Mondić«) piše Spinčiću iz Buzeta 1882. da je poslao Volčiću jedan glagoljski natpis iz sela Mluna, dok drugi šalje samom Spinčiću s napomenom: »Piši mi, kako glasi taj napis jer ja zaboravih sasvim glagoljicu . . .« (*Arhiv JAZU. Ostavština V. Spinčića. XVIII, 211—5*). — Sličnog je sadržaja i pismo Josipa Kastelica, župnika iz Sutlovreča, koji moli Spinčića: »Molim Te dragi prijatelju, piši mi odmah nazad, kako si Ti rastumačio ove napise, jer ja nepoznajem glagoljice, ja bih rado znati, što je napisano« (*Isto. XVIII, 211—11*).

¹¹⁷ I. Milčetić, n. dj., 421.

¹¹⁸ N. Žic, »Mjesečnik« — *glasilo Pravničkog društva u Zagrebu IX, 9 i 10, 432—36.*

K. Kaldeca¹¹⁹, konstatira da »ovaj Slovenac, poznavajući mjesni govor i duh naroda bolje od Čeha, koji nije živio u Istri, reproducira pojedine riječi iz predložka, koji je u njegovo vrijeme bio čitljiviji i manje defektan, posve točno i vjerno s vrlo malo svojih pisarskih pogrešaka, a sa svim onim pisarskim pogreškama predložka. On ne ide zatim da bude kritičan, nego samo da sadržaj prepíše od riječi do riječi...«¹²⁰ Posljednji istraživač Mošćeničkog statuta, A. Šepić, zastupao je suprotno mišljenje, tvrdeći da je »Volčić u prepisivanju starih dokumenata bio površan i netočan. Stoga su svi njegovi prijepisi više manje nepouzđani...«¹²¹ Šepićeva je ocjena svakako preoštira, jer on, obuzet filološkom akribijom, zaboravlja na vrijeme u kojem je Volčić djelovao. Realnu ocjenu Volčićeva prepisivačkog rada dao je I. Milčetić, vodeći računa o činjenici da je tada hrvatska povjesna znanost bila tek u povojima i da u Hrvatskoj nije bilo većih znanstvenih autoriteta. On piše o Bibliografiji: »Što se tiče prepisivačkog rada kapelana Volčića, moramo priznati, da g. 1851. ne bješe u Zagrebu čovjeka, koji bi bio — izuzevši Antuna i Ivana Mažuranića — lakše čitao i bolje prepisivao glagoljske rukopise od njega. Kukuljević bijaše tek početnik.«¹²²

Osim toga, svojim prikupljačkim radom, Volčić je spasio od propasti mnoge važne rukopise koji se danas nalaze pohranjeni u pojedinim znanstvenim institucijama u Zagrebu, a prepisivanjem dokumenata u vrijeme kada su bili čitljiviji i manje oštećeni, omogućio je učenjacima da popune »praznine... koje su nastale kao neizbježna posljedica zuba vremena« (kako to priznaje i A. Šepić).¹²³ Treba istaknuti i činjenicu da su neke poznate rasprave o liburnijskim statutima napisane upravo na osnovi Volčićevih prijepisa, npr., prvo izdanje Veprinačkog statuta što ga je objavio Rus M. Vladimirskoj-Budanov¹²⁴, izdanje F. Račkog¹²⁵, R. Strohala¹²⁶ itd.

Aktivnost J. Volčića zaslužuje zbog toga punu pažnju znanstvene javnosti.

Uz tekst ovoga priloga donosimo s popratnim komentarom, ali bez ikakvih ispravaka, tri pisma J. Volčića F. Kurelcu i pet pisama Ivanu Kukuljeviću.

*

¹¹⁹ K. Kaldec je Mošćenički statut objavio 1914. u »*Rozpravy české akademie*« (I. Ivančić, *Tri statuta pisana hrvatskim jezikom u Istri*, Jadranski zbornik VI, 1966, 486).

¹²⁰ Citirano po studiji A. Šepića, »*Zakon Kaštela Mošćenica*« — prijepisi njegovi, tekst i jezik, Rad JAZU 315, 243.

¹²¹ Isto.

¹²² I. Milčetić, n. dj., 451.

¹²³ A. Šepić, n. dj., 243. — Jasinski, R. Strohal i F. Rački također su, pišući o Veprinačkom statutu, popunjavali praznine prema Volčiću (O. Mandić, *Osnove pravnog uređenja veprinačke općine*, Rad JAZU 306, 1953, 95).

¹²⁴ *Žurnalъ min. nar. prosvješćenija* (1881).

¹²⁵ MHJSM IV, 1890.

¹²⁶ »*Mjesečnik*« pravničkog društva za godinu 1910.

1.

*J. Volčič — F. Kurelcu 12. V 1852.*¹²⁷

Blagorodni Gospodine Profesore!

Poslovi stališa mojega mi nedopuštaju sveršiti moje obećanje, da Vas doidem pozdraviti u Rěku; zato mi blagovoljno odprostite, da evo to za sada pismom činim.

Gospodin Šišman Farkaš načelnik društva narodne čitaonice u Rěki blagovoljio je poslati mi dve knjige Arkiva, koje mi darova slavno društvo pověstnice jugoslavenske, što sam mu nekoliko glagolitskih izvorov poslao; preponizno Vas dakle prosim, prigodom tomu dobromu Gospodinu javiti moju preumiljenu zahvalu.

Na želju društva poslah tudi moj misal od g. 1531 što i Vi u mene vidiste; no neznam jeli došao do Zagreba, jer je tomu mnogo vremena, a odgovora nĕmam. Doidite Gospodine sada na Veprinac, da idemo na Učku, i donesite sobom svojega pustinjaka, da se moje serce njegovim duhom bolje napuni. Blagorodni Gospodine izvinite moju derzovitu prošnju; i ja jesam Vas preserdčano pozdravljajuć Vaš prepokorni sluga Jakov Volčič, Kapelan
Veprinac 12. Maja 1852.

2.

*J. Volčič — F. Kurelcu 11. VII 1853.*¹²⁸

Blagorodni Gospodine!

Jur bude mesec dan, da Vam je prepisan životopis S. Jerolima; izvolite priti vzeti ga, jer meni pustinjaku se neće po toj toplini nikamo. Radujte se! u njemu najdete posve svoju slovniciu, samo škoda da manjka deveti list.

Zdravstvujte! Vaš sluga Jakov Volčič, Kapelan
Veprinac 11. Julija 1853.

3.

*J. Volčič — F. Kurelcu 22. X 1860.*¹²⁹

Dragi i mili Frane!

Ja Te vazda čekah, tere čekah, da dojdeš u Istru, ali sve moje čeznenje bi za ludo, jer g. Cengar¹³⁰ mi piše da težko ni poidesh iz Rěke. Tim listićem kladem na poštu Cengarove pesme što mi iz Trsta posla da ih kod mene najdeš, ako biš u Istru putovao. Ako li nebiš hotio 5% stare neke pristojbine na račun ovih knjig uzeti a ti mi piši i daj mi pravi napis Tvojega bivališća, da ti mogu novce poslati; istina, knjig

---

¹²⁷ *Arhiv JAZU. Ostavština F. Kurelca. XV-8/D-1, 295.*

¹²⁸ *Isto. XV-8/D-1, 296.*

¹²⁹ *Isto. XV-8/D-1, 297.*

¹³⁰ Fran Cengar (1826—1892), slovenski pjesnik i prevodilac.

nisam razprodao, ali jih budem razdarovati, kada su ti plaćene.¹³¹ Prevredna je Tvoja knjiga,¹³² krepkih si nam predpoložio istin, ali žali bože da ove prave hrane bolni Jugovići nete kašati.

Da si mi zdravo i dugovječan, to želi i Boga prosi

Tvoj Jakov Volčić, kapelan

Zareč pri Pazinu 22. Okt. 1860.¹³³

4.

*J. Volčić — I. Kukuljeviću 4. IV 1866.*¹³⁴

Visokoblagorodni Gospodine Veliki Župane!

Preponizno Vam zahvaljujem na prijetih velikih darovih, koje blagovoliste veledušno darovati mi jih, oni hote biti do moje smrti predraga uspomena Vaše dobrote; da pako pokažem svoju zahvalnost, truditi ću se, da još šta pronajdem, ter Vam pošljem.

G. Gollmayer je sada župnik u Beršecu zadna pošta Mošćenice u Liburije. Sada nima već u našoj vladičiji nijednoga popa glagolaša; posljedni je bio g. Anton Gregov Dalmatin, ki je umro, kao župnički namjestnik u Kožljaku, dekanata Kršanskoga, na 4 Oktobra 1862. Glagolitskih misalah pojnaviše Levakovićevih¹³⁵ imade kadé tadé, breviari su jako riedki. Za štatut Kastavski nisam nikada čuo, i sami Kastavci ga nimaju.

Pošiljam Vam još poslane jur glag. napise što se nenahode u Vaših prevažnih Spomenikah, samo broj 4, 5, 6, 7, 14 Vam još nisam poslao, a poslao sam jih u Vaš Muzej.

Kus glag. Kronikę Boljunske u Istri,¹³⁶ što Vam poslah jur iz Veprinca nije napomjenjen u Vaših Spomenikah, morda ne podnaša kritike. Veprinački štatut, se nadjam, da dojde u tretoj knjizi.

Sa svima Veleštovanjem Vaš prezahvalni i preponizni sluga

Jakov Volčić, Coop.

U Kastvu 4. Travnja 1866.

---

¹³¹ J. Volčić i A. Kalac kupovali su i poklanjali mnoge hrvatske knjige, pokušavajući, na žalost s malo uspjeha, pobuditi u svojoj okolini interes prema hrvatskoj pisanoj riječi. Tako npr. J. Volčić piše K. Jelušiću 1877, kako je »po Istri hodjevao neki Zagrebčan prodavajuć hrvatske knjige i slike; ja sam kupio Preradovićeve pjesme, da nije dolazio za ništa ovamo« (*Pisma KJ. Arhiv IČDP. IV, 8. siječnja 1877*).

¹³² Kurelčeva knjižica »*Recimo koju*« izašla 1860. u Karlovcu.

¹³³ G. 1861. Kurelac, koji je odlukom vlade još od 1854. bio bez službe, odlazi u Dakovo za profesora staroslavenskog jezika. Usp. A. Barac, n. dj., 153—55.

¹³⁴ *Arhiv JAZU. Ostavština Ivana Kukuljevića. XV-23/A-I, 134.*

¹³⁵ Rafael Levaković (oko 1597—1649), franjevac, poznati glagoljaški pisac.

¹³⁶ Kronika nađena u Boljunu, pisana je glagoljicom do 1623. Nalazi se u Arhivu JAZU (Sign. IIC. 77b). I. Milčetić, n. dj., 445—6.

J. Volčić — I . Kukuljeviću 18. IV 1866.¹³⁷

Veleštovani Gospodine Veliki Župane!

Hodeć prigodom po svem južnom dielu trstjanske vladicije¹³⁸ pitao sam župnike za slovenske spomenike¹³⁹, ali nisam ništa drugoga našao, nego ono što sam Vam, Veleštovani Gospodine! za zagrebački Muzej pošilao; samo u dekanatskoj knjižnici u Dolini polje Trsta sam vidio nieke glagolitsko pisane zapisnike bratovščinah od počela 16 vieka.¹⁴⁰ I sada sam pitao nieke svećenike, ki su po Istri službovali za ovakove stvari, pak mi ni znao nitko od toga šta kazati. Morao sam čuti, da su vlaški istraževalji¹⁴¹ slovenske spomenike po Istri pobrali i zatrli. Ako šta najdem prijaviti ću Vam. Puk skoram posvuda povjeda, da ko su prišli vlahi na poglavarstvo po Istri¹⁴², da su po miestih toga, što nisu razumieli, jer je bilo glagolitsko pisano, ciele kupe zgorjeli.

¹³⁷ HAV. Arhiv obitelji Kukuljević. Korespondencija, 1300.

¹³⁸ Iako u Istri nije bio u upotrebi (niti je ikada postojao) izraz *vladika*, *vladicija*, Volčić ga primjenjuje kako bi izbjegao germanizme *škofija* i *biskupija*. — S. Škerlj — R. Aleksić — V. Latković, *Slovenačko-srpskohrvatski rečnik*, Beograd—Ljubljana 1964, 1122, tumači: *vladika* = *biskup*; *vladikovina* = *biskupija*, *dijeceza*.

Spomenuta se biskupija proširila, nakon odluke pape Lava XII 1833. o spajanju koparske i tršćanske biskupije, na čitavu sjevernu Istru. Na zapadu se protezala sve do Kršana, Brseča. Kastva, Voloskog i Opatije, obuhvaćajući, dakle, i mjesta u kojima je izvjesno vrijeme službovao J. Volčić.

¹³⁹ Riječ je zapravo o spomenicima pisanim glagoljicom.

¹⁴⁰ Glagoljske rukopise iz Doline spominje I. Milčetić, n. dj., 408—12. Oko 1930. na poticaj Stj. Ivšića, tu je gradu preuzeo svećenik Božo Milanović (tada župnik u tršćanskom predgrađu Sv. Ivan) i putem jugoslavenskog konzulata uputio je JAZU. (Na osnovi pismene izjave B. Milanovića autoru ovih bilježaka.)

I. Milčetić ovim je riječima u svojoj bibliografiji ocijenio važnost ove još uvijek neistražene građe: »Dolinski glagoljski rukopisi pokazuju, da je slavenska liturgija živjela, ako ne prije, a ono svakako u XVI, i u prvoj polovici XVII vijeka među Slovincima u Dolini i tršćanskoj okolici. Među pomenutim rukopisima nahode se matice krštenih u Dolini i zapisnici braščina u filijalama župe dolinske... Ovi su spomenici vrlo važni za povijest hrvatskoga glagolizma. Jezik je u njima hrvatski, čakavština, ali natrunjen slovenizmima i riječima njemačkim, običajnim među Slovincima«... itd. (N. dj., 411). I dalje: »Slovinci glagoljaši nastojali su pisati hrvatski, povodeći se za dosta razvitim jezikom hrvatskih glagoljaša« (N. dj., 412).

Spomenuti se rukopisi sada nalaze u Arhivu JAZU (sign. VII 88 i VII 89), a njihov opis v. u radu V. Štefanića, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije II*, 193—197, br. 382.

¹⁴¹ Od slovenskog naziva *Lah* (= Talijan), Volčić pravi pohrvaćeni oblik *Vlah* i pridjev *vlaški*, podrazumijevajući pod izrazom »*vlaški istraževalji*« zapravo talijanske povjesničare koji su tragali za izvornom gradom o prošlosti Istre.

¹⁴² To jest kada su Talijani dobili većinu istarskih općina u svoje ruke i na taj način došli na vlast.

Narodne istarske pjesme, što sam nabrao do 1863¹⁴³, što nije u *Novicah* ili *Glasniku* tiskano bilo, sam poslao ono lieto u Vaš Muzej, a moje istarske narodne pripoviedke ima Dr. Blajvais urednik Novic u Ljubljani, od lieta 1862, lani sam mu pisao, da bi jih poslao u zagrebački muzej, jer jih ništa ne rabi, on mi jav(lja) u *Novicah*, neka mu jih još nekoliko vriemena pustim, da će morda ku porabiti, a ni nijedne; ovo lieto sam ga prosio, da mi jih natrag pošle, ali nimam ni odgovora; morda bi jih Vam poslao. Čistih prepisah nimam.

Pošljem Vam dialog S. Grgura pape u Prepisu iz glagolitskoga¹⁴⁴, ali on je morda jur tiskan, i još nieke druge malenkosti. Ako Vam nebi što rabilo, pošlite u Muzej ako je zato.

Vaših spomenikah ja nimam, i svojim kapelanskim dohodkom si nemogu dragih knjigah kupovati.

S preponižnjim veleštovanjem jesam Vaš prepokorni sluga

Jakov Volčić

U Kastvu 18. travnja 1866.¹⁴⁵

6.

J. Volčić — I. Kukuljeviću 16. V 1866.¹⁴⁶

Visokoblagorodni Gospodine Veliki Župane!

Evo Vam pošiljam Zakon nekadanjega kapitula Kastavskoga u prepisu¹⁴⁷, koga sam našao ovdje u dekanatskom arhivu, priložio sam još neke druge prepise, ako blagovolite pogledati kako su jur pravo 200 godinah u pismu jezik vlašili.¹⁴⁸ Vašu knjigu čita sada veselo g. Pre Andrej Marot¹⁴⁹, komu ste pisali; ja sam jur pravo

¹⁴³ Pjesme koje je Volčić prikupljao po Istri objavljene su u posebnom izdanju *Naše sloge* 1880. pod naslovom *Hrvatske narodne pjesme što se pjevaju po Istri i Kvarnerskih Otocih*. — Volčićeva rukopisna zbirka *Narodne popijevke iz Istre I-II, 1851—1877*, koja je pohranjena u Institutu za narodnu umjetnost u Zagrebu, korištena je u izdanju *Istarske narodne pjesme* (Uredio O. Delorko, Zagreb 1960).

¹⁴⁴ *Dijalog Grgura pape*, Arhiv JAZU II b. 106. Kukuljević je ovaj rukopis dobio 1854. od popa Petrisa u Vrbniku. Nije poznato, a ni sasvim jasno, na kakav se prijepis *Dijaloga* odnosi Volčićeva izjava.

¹⁴⁵ Kukuljević je odgovorio Volčiću već 25. travnja 1866. zamolivši ga da mu pošalje »kakav stari Eksemplar kastavskog zakona«, što je Volčić i učinio kako slijedi iz idućeg pisma.

¹⁴⁶ HAV. Arhiv obitelji Kukuljević. *Korespondencija*, 1301.

¹⁴⁷ Podatak o ovom rukopisu nalazi se u djelu G. Koblera, *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume*, Rijeka 1896, 276. Pod naslovom *Il Capitolo parrocchiale di Castua*, Kobler navodi ovu opasku: »Da una copia notarile dell' anno 1678, che accennasi estratta da un libro originale, ci è nota la legge consuetudinaria di questo capitolo, legge redatta in lingua croata nell' anno 1473 ...«

¹⁴⁸ Potalijančivali.

¹⁴⁹ Andrija Marot(ti)-Jurjević (1805—1869), od 1832. službuje kao svećenik po mnogim mjestima Liburnije i sjeverne Istre. Razvijajući svoj interes za poljodjelstvo, zanatstvo, glazbu, slikarstvo i pjesništvo, nastojao je podići seljačko gospodarstvo u mjestima gdje je službovao i prosvjetliti puk (autor je nekoliko prigodnih pjesama s religioznim motivima koje su se pjevale dugo poslije njegove smrti). G. 1861. izabran je u općinsko zastupništvo i imenovan načelnikom. — Dopisivao se s Kukuljevićem i 1866. poklonio mu »jedan list misala iz Berma u Istri« (I. Milčetić, n. dj., 109. Usp. Vj. Spinčić, *Crtice*, n. dj., 80).

s njim govorio, ali on mi je kazao, da neima ništa osobitoga. Ja ću se truditi, ako još šta pronajdem, veselo ću Vam poslati da Vam, Veleštovani Gospodine! pokažem svoju preponiznu zahvalnost.

Visokoblagorodnosti Vaše zahvalni sluga Jakov Volčić

kapelan

U Kastvu 16. maja 1866.¹⁵⁰

7.

J. Volčić — I. Kukuljeviću 19. VII 1873.¹⁵¹

Visokorodni Gospodine!

Maticu male Boljunske glagolitske kronike¹⁵², koju Vi listom od 14. o. m. od mene želite, sam Vam jur prije godine 1855 iz Veprinca s drugimi Boljuskimi glagolitskimi stvari poslao¹⁵³; ako ona nije u Vašoj knjižnici mora biti u Vašem Muzeju; ja imam samo prepis one kronike. Poslao sam Vam, također iz *Veprinca*, prepis nekoga Mošćeničkoga zakona¹⁵⁴ prepisanoga iz stare kopije pokojnoga Mošćeničkoga župnika¹⁵⁵. Ja sada nimam nikakovih rukopisov hrvatskih, i neznam, da bi ovdjeka

¹⁵⁰ Slijedeće poznato pismo I. Kukuljevića J. Volčiću poslato je u Zarečje 14. srpnja 1873 (A. K a l a c, *Neka pisma*, n. dj., 148). Donosimo ga u izvucima: »... Na Rieci kaza mi g. savjetnik banskoga suda Dr. Kobler da Vi čuvate njeku hrvatsku kroniku od Boljuna... to Vas prijateljski molim da mi višespomenutu kroniku na porabu pošaljete... Čujem da ima u Porječju i hrvatski statut od Mošćenica, pisat ću biskupu Dobrili da mi ga pribavi barem u prepisu.

Već odavna želim proputovati Istru, ali zapriekah bijaše svakojakih, a posljednje tri godine bio sam i ljuto bolestan, sad bi opet mogao put poduzeti, da razvidim starine i hrvatske i starorimske nu neznam kako da putovanje udesim u onih kršnih okolica gdje se nemože kolima. Molim Vas dakle prijateljski načinite mi jedan plan ili osnovu, kako bi mogao na najlaglji način proputovati unutarnju Istru, i odkuda da se uputim, dali iz sv. Petra ili iz Rijeke...« (A. K a l a c, *Neka pisma*, n. dj., 148—9).

¹⁵¹ HAV. Arhiv obitelji Kukuljević. Korespondencija, 1302.

¹⁵² Vidi bilj. 136.

¹⁵³ Svi se ti napisi nalaze u Arhivu JAZU: Bratovština sv. Roka u Boljunu 1595—1663 (Sign. III c. I. Milčetić, n. dj., 421-23; Matice krštenih, vjenčanih i krizmanih u Boljunu 1598—1656 (Sign. III c. 4), isto, 424-25; Različiti spisi iz Boljuna, Veprinca i Mošćenica (Sign. II c. 77), isto, 426-45.

¹⁵⁴ Prema dosad poznatim podacima, Volčić je prijepis Mošćeničkog zakona poslao F. Miklošiću u Beč, a ne Kukuljeviću! To izrijito tvrdi i posljednji istraživač Mošćeničkog zakona A. Šepić: »Volčićev se prijepis čuva u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (sign. R 5181). Taj je prijepis Volčić u svoje vrijeme poslao svome zemljaku prof. Franji Miklošiću u Beč, a nakon Miklošičeve smrti zajedno s njegovim papirima i bilješkama, došao je u posjed V. Jagića« (N. dj., 236).

Zakon Kaštela Mošćenica, za koji A. Šepić tvrdi »da smijemo pomišljati na mogućnost da je i original bio sastavljen glagoljskim pismom« (n. dj., 240), pronašao je 1911. N. Žic u Pokrajinskom odboru za Istru u Poreču i objavio ga bez naučnog aparata u *IX programu C. K. Velike Državne Gimnazije u Pazinu za šk. god. 1911.—1912.*

¹⁵⁵ Odnosi se na prijepis iz 1705. kanonika Antona Lazarića i to »od jedne stare kvaderni« koja je »bila zlo tratana, i štrapacana, i razdrta va vreme od gveri ili rata z Benecani, ka je bila leta 1616...« (A. Šepić, n. dj., 240).

tko štogod imao; što biše, to se pogubiše; jer naši ljudi gledaju samo na zapad, kuda sunce zapada, a ne na istok, od kuda izlazi! Ali imam nekoga poganskoga kumirića iz bronca četiri prsta visoka, vas je gol, noge su mu govede kosmate, a drugo je mužka tiela s bradom, vlasi ima alla nazarena, a vrhu čela ima kao njeku perjanicu, uši ima povelike i jako naprvo krenute, lieva ruka mu je dignuta, a u desnoj drži pužalo (zublju); da nima pužala bi človjek rekao, da je kumir Pan. Našao se je u Kastvu u njekim vrtu. Ovoga ću prigodom u Vaš Muzej poslati. Istra ima dosta i dobrih cest za putovati.¹⁵⁶ Cesta je prieko Učke iz Rieke na Pazin.¹⁵⁷ Iz Rieke sve pole mora kroz primorske gradiće na Plomin i Kršan, od ovdje gre jedna na Pićan, Gračišće u Pazin,¹⁵⁸ druga gre kroz Čepić, Paz pod Boljun, Dole-njivas, Roč, Buzet na Trst. Od Pazina vele ceste u Pulj¹⁵⁹, Rovinj¹⁶⁰, Porječ¹⁶¹ i od ovuda to jest Pazina je vela cesta na Buje a od onuda u Piran i Kopar.¹⁶² Također od Buj je nova.cesta priko Topolovca, Hubod¹⁶³ ili na železnicu u Divače¹⁶⁴, i tako je cesta od Motovuna na Oprtle i Buzet¹⁶⁵, je i cesta od Pazina na Prviš, Draguč i Buzet.¹⁶⁶ Istra ima sada mnogo cest. Ja mislim da bi bilo naj narednije¹⁶⁷ dojtj po železnici do kolodvora Matovlje¹⁶⁸ pod Kastvom a potle dojtj dole na Volosko i primorjem napravo do Plomina, a od onuda savrnuti u unutarnju Istru. Iz Rieke gre vsaki dan vozna pošta u Pazin pole mora tako iz Pazina na Rieku. U Lovranu je u župnim arkvu njeki kapitulski zakon za oni grad pisan glagolicom od 15 vieka¹⁶⁹, ja bivši 1848 ondje kapelan sam ga prepisao latinicom i prepis sam priložio k matici neznajuć da bi bilo kada rabilo. U Dolini pole Trsta ima u velikoj dekan-skoj knjižnici dve glagolitsko pisane kvaderne, ali su samo račun i bratščin.¹⁷⁰ U Loškoj crkvi (Lonke kakve 4 ure niže Trsta) je također njeki kameniti spomenik s glag. napisom: 1460 Va ime počlovečanoga Boga. gospoda gdña premiloga plovana te crkve... s poreča... farja... mojstria šejbenko iz Sočerge. Jezus vsim pomagaj.

¹⁵⁶ Prva željeznička pruga u Istri, Divača—Pula, i odvojak Kanfanar—Rovinj, izgrađeni su 1876. (Z. Jelinović, *Borba za jadranske pruge i njeni ekonomski ciljevi*, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske 6, 1957, 50—1).

¹⁵⁷ Ova cesta, izgrađena 1785. u vrijeme Josipa II, službeno je nazvana »Josephina« (tal. »Giuseppina«). B. Milanović, n. dj., 110).

¹⁵⁸ Izgrađena 1838—9. Isto.

¹⁵⁹ Cesta od Pazina preko Žminja i Vodnjana do Pule načinjena je u vrijeme Napoleonove Ilirije. Isto.

¹⁶⁰ Izgrađena prije 1847. Isto.

¹⁶¹ Pravilno Poreč. Cesta od Poreča na Tinjan i Kičer (iznad Berma) predana je u promet oko 1860. Isto, 111.

¹⁶² G. 1841. otvorena je i proglašena »državnom« cesta Trst—Kopar—Buje—Karojba. Isto, 110.

¹⁶³ Treba Kubed.

¹⁶⁴ Mjesto na pruzi Trst—Postojna—Ljubljana—Beč od kojega će se 1876. izgraditi odvojak do Pule. (Z. Jelinović, n. dj., 41-3).

¹⁶⁵ Dio tzv. »Motovunske« ceste (sagrađena 1826). B. Milanović, n. dj., 110.

¹⁶⁶ Ta se cesta, nazvana »Buzetskom«, protezala linijom Trst—Kubed—Buzet—Draguč—Cerovlje, gdje se spajala s cestom Pazin—Kastav. Izgrađena je 1806. Isto.

¹⁶⁷ Najpogodnije.

¹⁶⁸ Ispravnije Matulji. To je mjesto na pruzi Pivka—Rijeka koja je puštena u promet 25. VI 1873. (Z. Jelinović, n. dj., 60).

¹⁶⁹ Usp. I. Milčetić, n. dj., 416. i B. Fučić, *Grdoselski ulomak. Prilog kulturnoj geografiji istarskog glagolizma*, Starohrvatska prosvjeta III, 7, 1960, 203, 210.

¹⁷⁰ O tim je rukopisima Volčić izvijestio Kukuljevića u pismu od 18. IV 1866. V. bilj. 140.

Štefan... vse se ne može čitati... tako mi piše g. Golmajer župnik iz Huboda (Covedo).

Morda bi se po Istri jošće štogod pronašlo, da su naši popovi nažgani za takve stvari, ali žali bože mnogi su i protivni.

Jako mi je žao, i velika škoda je za našu književnost da ste Vi, Slavni Gospodine! tri godine bolestovao. Hvala Bogu, da ste opet ozdravio; i ja Vam još za mnoga i mnoga lieta kripko zdravlje želeć ostajem Vašim starim slugom Jakov Volčić, kapelan

Zareč kod Pazina 19. srpnja 1873.

Na nadvratnjaku crkvice S. Sebaštjana pred gradskimi vrati u Kastvu bijaše sledeći natpis:

1530 maja 23.¹⁷¹,

pred nekoliko liet su crkvicu popravljajuć sa nadvratnjak razbili i zahitili.

8.

J. Volčić — I. Kukuljeviću 21. VI 1877.¹⁷²

Visokoblagorodni Gospodine!

Sada kada mi je sreća i čast Vas osobno poznati, mi je Vaše pismo toliko već uzradovalo.

Još prije lieta 1855, bivajuć ja na Veprincu, sam Vam poslao s kusi nekih krstnih, ženidbenih i mrtvačkih glagolitskih knjiga Boljunskih i *matica glagolitske Boljunske kronike*, što sam našao ondje u nekadajnoj na pol razrušenoj župnoj kući pod nekim stubami, što mi je pokojni ondješni župnik darovao. I ja se spominjam, da ste blagovolili javiti mi, da ste prijeli ovu pošiljku. Ja sam si tu Kroniku prepisao i nekim drugim prepise razposlao, kao i g. Ivanu Kobleru na Rieci, kade ste ga i Vi pred dvema lieti vidili, i o tom jur mi pisali. Sada priložim prepis imenovane kronike.¹⁷³

Ja neznam sada za nikakav glagolitski, ni inojezični rukopis, ako što pronajdem hoću Vam, kao do sada, dobrovoljno poslati. Bilo je nekada mnogo toga po Istri, ali su poitaljančenjaci zatrlji; čuo sam, da je neki župnik takove rukopise pometao pod svilene bube! —

Moja gazdarica je sve od veselja poplesavala, da ste se dostojao i nje sjetiti, i ona prosi da bite blagovoljno primili njezin poklon. I meni bude, dok živim 30. Svibnja svako lieto kao neki blagdan na spomenu Vašega posjeta. Vas, presvetli Gospodine, i Vašega gospodina sina ponizno pozdravljajuć jesam vavjek Vaš pokorni sluga Jakov Volčić

U Zarečju 21. lipnja 1877.

---

¹⁷¹ U Volčićevu je pismu ova datacija ispisana i glagoljicom.

¹⁷² *Arhiv JAZU, Ostavština Ivana Kukuljevića. XV-23/A-I, 134 (2).*

¹⁷³ Latinička transkripcija *Boljunske kronike*. Arhiv JAZU (pod istom sign. kao i pismo uz koje je priložena).

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

IVAN KAMPUŠ
OLEG MANDIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

Izdaje
Povijesno društvo Hrvatske
Zagreb